

DR MARCIN OLSZÓWKA • ADW. RAFAŁ DOROSIŃSKI • KONRAD DYDA

PRZEWODNIK

Prawo nauczycieli do postępowania w zgodzie z własnym sumieniem

I. Prawa rodziców, prawa dziecka i chrześcijański system wartości

Zgodnie ze wstępem do ustawy Prawo oświatowe¹ „oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka”. Jednocześnie wstęp do ustawy wyraźnie podkreśla, że „nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości – za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki”.

Trzeba pamiętać, że ani w orzecznictwie sądów, ani w nauce prawa nie ma wątpliwości, że preambuła ustawy stanowi taką samą jej część, jak poszczególne przepisy (tzw. część artykułowa) i ma taką samą moc prawną. Jej rolą jest przede wszystkim wskazanie na wartości i cele, które prawodawca chce osiągnąć wydając określony akt normatywny. Dlatego interpretując poszczególne przepisy zawarte w ustawie konieczne trzeba dążyć do jak najszerszego zrealizowania zamierzeń samego ustawodawcy, wyrażonych właśnie we wstępie². Stąd też nauczyciel może skutecznie powoływać się na przywołane powyżej regulacje Prawa oświatowego przeciwstawiając się praktykom sprzeciwiającym się tym wartościom.

II. Po pierwsze: Konstytucja

Nie tylko ustawa Prawo oświatowe wskazuje na nadrzędne cele procesu edukacji i wychowania, lecz również Konstytucja.

Obowiązująca ustawa zasadnicza każdemu gwarantuje prawo do nauki, nakładając jednocześnie obowiązek nauki do ukończenia 18 lat³. Równocześnie na władzach publicznych spoczywa obowiązek zapewnienia obywatelom powszechnego i równego dostępu do wykształcenia⁴. Jednak z punktu widzenia praw i obowiązków nauczyciela warto zwrócić uwagę przede wszystkim na trzy zagadnienia: obowiązek stania na straży dziedzictwa narodowego, zasadę bezstronności światopoglądowej władz publicznych oraz indywidualne gwarancje wolności sumienia i religii.

Na marginesie warto przypomnieć, że w polskich realiach ustrojowych przepisy ustawy zasadniczej stosuje się bezpośrednio⁵, a to oznacza, że mogą one stać się podstawą rozstrzygnięć indywidualnych spraw. Z punktu widzenia obywatela zasada ta oznacza, że może on domagać się stosowania przepisów Konstytucji wprost, np. poprzez żądanie umożliwienia skorzystania ze swoich praw. Dlatego nauczyciel wykonując swoje obowiązki zawodowe czy stając przed żądaniami co do formy i treści prowadzonych zajęć, które formułowane są np. przez dyrekcję lub rodziców, musi mieć na względzie przede wszystkim przepisy Konstytucji.

¹ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 996).

² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2007 r., sygn. akt K 2/07; postanowienie siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2016 r., sygn. akt I KZP 17/15.

³ Art. 70 ust. 1 Konstytucji RP.

⁴ Art. 70 ust. 4 Konstytucji RP.

⁵ Art. 8 ust. 2 Konstytucji RP.

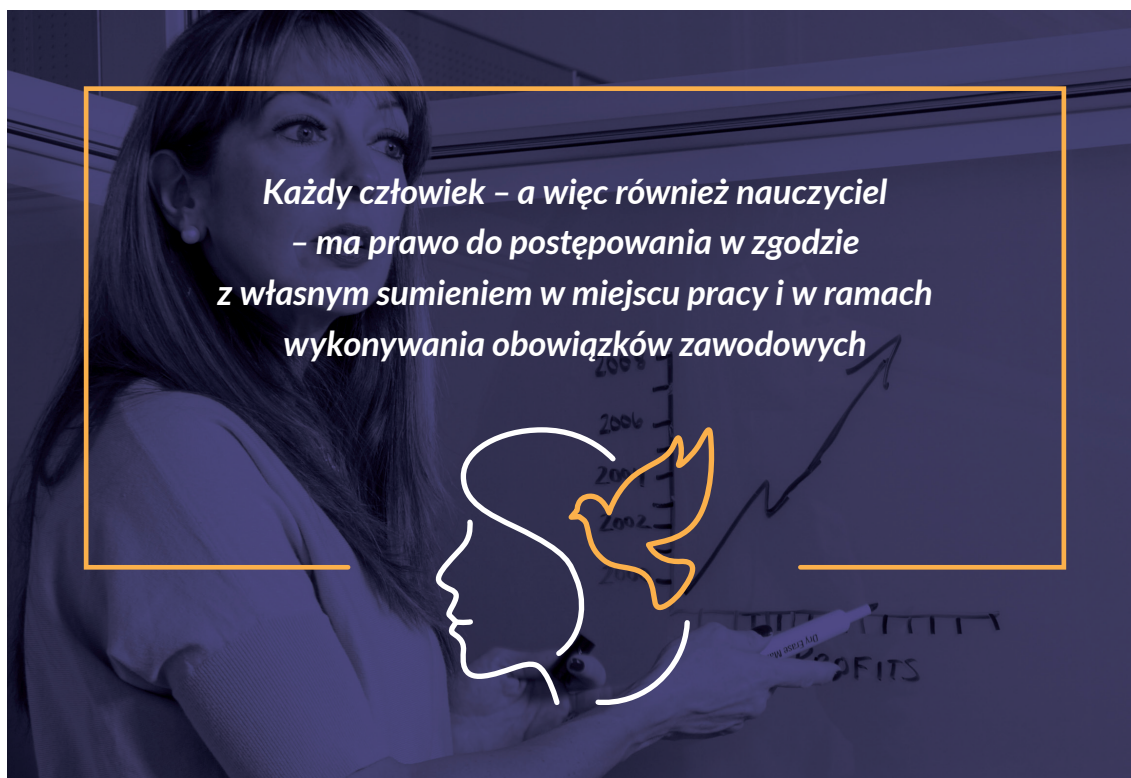

III. Każdemu przysługuje wolności religii

Oczywiście chodzi tutaj o całość ustawy zasadniczej, a nie jej poszczególne przepisy interpretowane w oderwaniu od całości ustawy zasadniczej. W tym względzie należy pamiętać zwłaszcza o przepisach gwarantujących możliwość korzystania z praw człowieka – w tym fundamentalnej w społeczeństwie demokratycznym wolności sumienia i religii⁶. Zgodnie z Konstytucją na wolność tę składa się przede wszystkim możliwość przyjmowania i zmiany wyznania oraz postępowania w zgodzie z przyjętymi zasadami⁷. W ramach korzystania z wolności religii każdy człowiek może także uzewnętrzniać swoją religię indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, poprzez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują⁸.

Stąd też każdy człowiek w ramach korzystania ze swojej wolności sumienia i religii może m.in.:

- ▶ Publicznie się modlić
- ▶ Praktykować przyjętą przez siebie religię i nauczać jej zasad
- ▶ Kontaktować się (w miejscu przebywania) z duchownym swojego wyznania
- ▶ Postępować w zgodzie z nakazami religijnymi – **także w miejscu pracy i w ramach obowiązków zawodowych**

*Każdy człowiek – a więc również nauczyciel
– ma prawo do postępowania w zgodzie
z własnym sumieniem w miejscu pracy i w ramach
wykonywania obowiązków zawodowych*

⁶ Por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14.

⁷ Zob. art. 53 ust. 1 Konstytucji RP.

⁸ Art. 52 ust. 2 Konstytucji RP.

Z punktu widzenia także innych niż Konstytucja przepisów powszechnie obowiązującego w Polsce prawa nie ma wątpliwości, iż szkoła jest miejscem otwartym na różnorodne formy ekspresji religijnej. Warto wskazać w tym miejscu rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach⁹. Zgodnie z nimi w szkole może być zawieszony krzyż, a przed i po zajęciach odmawiana modlitwa¹⁰. Rozporządzenie to określa także zasady wizytowania lekcji religii przez wizytatorów wyznaczonych przez biskupa diecezjalnego Kościoła Katolickiego (analogicznie właściwe władze zwierzchnie pozostałych kościołów i innych związków wyznaniowych)¹¹ oraz reguluje kwestie zwalniania uczniów z zajęć szkolnych w celu odbycia trzydniowych rekolekcji wielkopostnych¹².

IV. W edukacji trzeba pamiętać o dziedzictwie narodowym

Zapewniając możliwość, jak najszerzego korzystania z wolności sumienia i religii Konstytucja nakłada na władze publiczne – w tym szkolne – obowiązek stania na straży dziedzictwa narodowego¹³. Co na pewno składa się na polskie dziedzictwo narodowe ustrojodawca wyjaśnił w preambule obowiązującej ustawy zasadniczej, w której wyraża wdzięczność za kulturę, która jest „zakorzeniona w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu”. Nie może być zatem wątpliwości, że tę kulturę należy uznać za element „dziedzictwa narodu”, co z kolei oznacza, że **w działalności szkoły musi znaleźć się miejsce na inicjatywy służące jej zachowaniu, np. organizację jasełek, „wigilii” szkolnej bądź klasowej, akademii poświęconej ważnym świętom czy wydarzeniom o charakterze chrześcijańskim (katolickim) czy spotkania z biskupem Kościoła Katolickiego. Każde z tego typu przedsięwzięć nie ma charakteru ściśle konfesyjnego (choć pierwiastek religijny jest niezaprzeczalny), a właśnie edukacyjny, pozwalający uczniom na zrozumienie roli religii chrześcijańskiej, zwłaszcza katolickiej, w kulturze polskiej.**

W związku z tym nie ma wątpliwości, że szkoła jest miejscem, gdzie powinno znaleźć się miejsce zarówno na praktyki religijne, jak i zapoznanie uczniów z elementami kultury i tradycji narodowej związanej z chrześcijaństwem. Jednak niektórzy – błędnie – negują te tezy powołując się na rzekomo zamieszczoną w Konstytucji zasadę „świeckości państwa”.

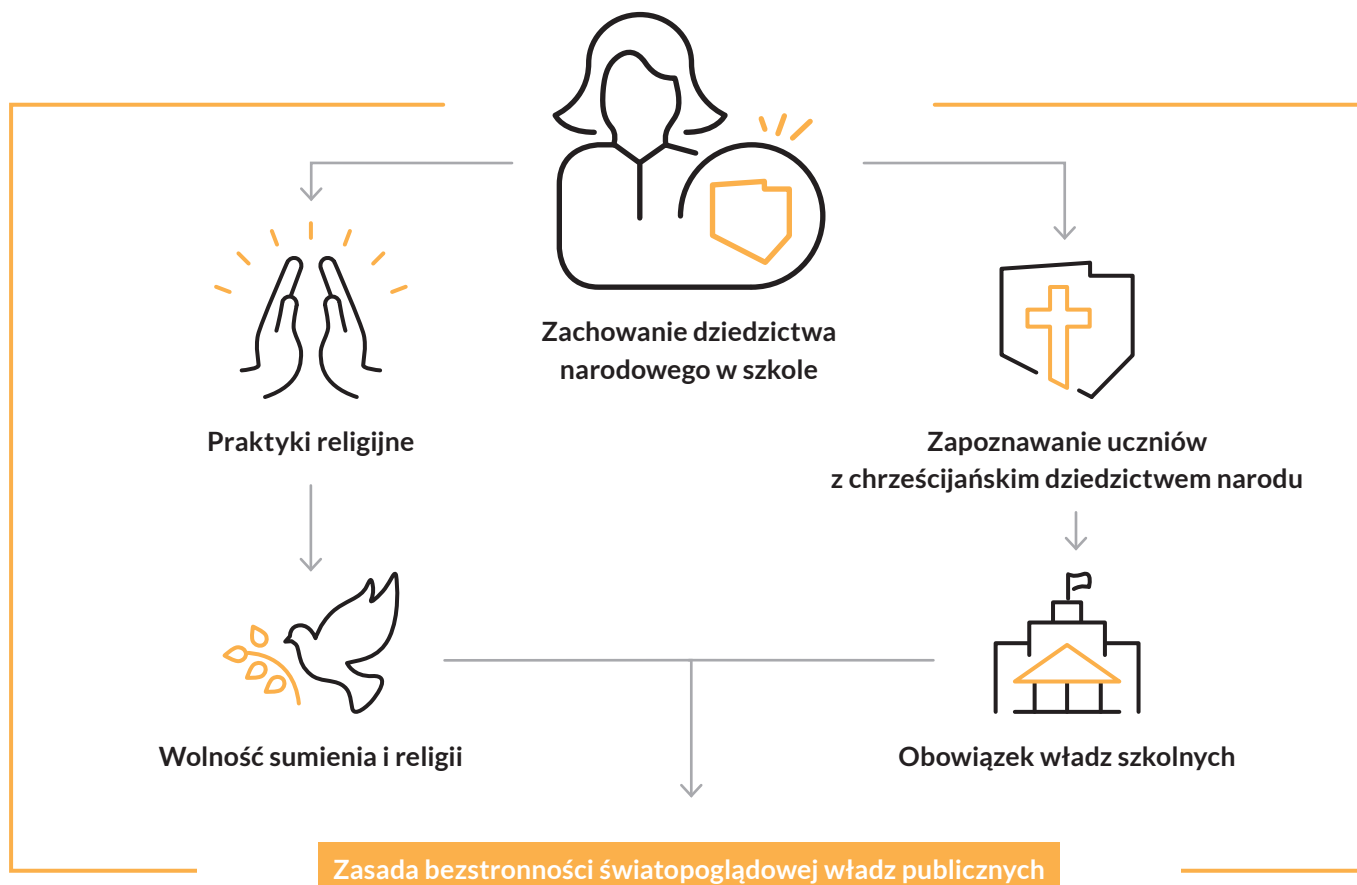
⁹ Dz.U. Nr 36, poz. 155 ze zm.

¹⁰ § 12 rozporządzenia brzmi: „W pomieszczeniach szkolnych może być umieszczony krzyż. W szkole można także odmawiać modlitwę przed i po zajęciach. Odmawianie modlitwy w szkole powinno być wyrazem wspólnego dążenia uczniów oraz taktu i delikatności ze strony nauczycieli i wychowawców”.

¹¹ § 11 ust. 1: „Do wizytowania lekcji religii upoważnieni są odpowiednio wizytatorzy wyznaczeni przez biskupów diecezjalnych Kościoła Katolickiego i właściwe władze zwierzchnie pozostałych kościołów i innych związków wyznaniowych. Lista tych osób jest przekazana do wiadomości organom sprawującym nadzór pedagogiczny”.

¹² § 10 ust. 1: „Uczniowie uczęszczający na naukę religii mają prawo do zwolnienia z zajęć szkolnych w celu odbycia trzydniowych rekolekcji wielkopostnych, jeżeli rekolekcje te stanowią praktykę danego kościoła lub innego związku wyznaniowego. W czasie trwania rekolekcji szkoła nie jest zwolniona z realizowania funkcji opiekuńczej i wychowawczej”.

¹³ Zob. Preambuła oraz art. 5 Konstytucji RP.

V. Konstytucja RP nie zawiera zasady „świeckości” czy „neutralności” państwa. Jakże są tego skutki dla szkoły?

Zgodnie z Konstytucją **władze publiczne mają obowiązek zachować bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym**¹⁴. Przede wszystkim trzeba pamiętać, że „bezstronność” nie oznacza „świeckości”, czy „neutralności”, a już na pewno stosowanie tej zasady nie może sprowadzać się do aktywnego promowania laicyzmu czy jakichkolwiek innych ideologii (np. *gender*, LGBT). Bezstronność oznacza konieczność zachowania przez władze publiczne postawy zobiektywizowanej wobec wszystkich przekonań, a jednocześnie – jak wskazuje Trybunał Konstytucyjny – podjęcia takich działań, które pozwolą wszystkim osobom na jak najszerszą realizację ich prawa do wolności sumienia i religii¹⁵.

bezstronność ≠ świeckość

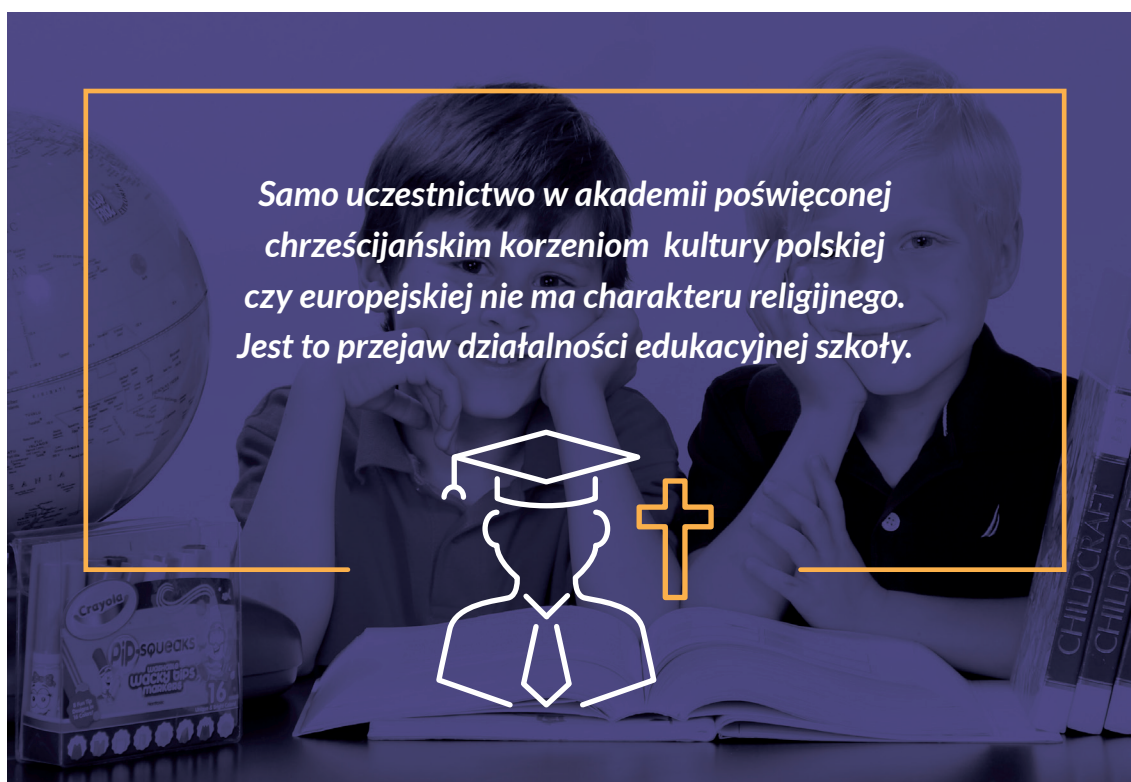
Oczywiście szkoła mieści się w pojęciu „władz publicznych”, a więc w jej murach nie może dochodzić do promowania określonych ideologii, a tym bardziej prób narzucania ich innym – zarówno uczniom, jak i nauczycielom. Z drugiej jednak strony władze szkolne

¹⁴ Art. 25 ust. 2 Konstytucji RP.

¹⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 2009 r., sygn. akt K 55/07.

mają obowiązek zapewnienia możliwości ekspresji religijnej oraz przekazania uczniom treści związanych z wpływem chrześcijaństwa na kulturę narodową. To z kolei oznacza, że władze szkolne nie mogą być „neutralne” wobec tych wartości, które z mocy prawa leżą u podstaw systemu edukacji.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że Sąd Najwyższy w wyroku z 20 września 2013 r. stwierdził, że „osoba, która deklaruje się jako niewierząca, nie może [...] oczekiwać, że nie będzie miała kontaktu z osobami wierzącymi, ich praktykami i symbolami religijnymi”¹⁶. Jak podkreślił Sąd Najwyższy prawem osoby niewierzącej jest oczekiwanie, że nie będzie poddawana praktykom religijnym wbrew swej woli czy zmuszana do udziału w nich albo do posługiwania się symbolami religijnymi. Za takie zaś działanie nie może zostać uznane samo uczestnictwo np. w akademii poświęconej tradycjom związanym ze świętami Bożego Narodzenia czy Wielkiej Nocy. Tego typu działania mają charakter edukacyjny, a nie konfesyjny.

VI. Oświata pomaga, a nie zastępuje rodzinę w wychowaniu

Wstęp do Prawa oświatowego wyznacza standardy, w ramach których należy interpretować pozostałe przepisy tej ustawy, zwłaszcza te dotyczące roli oświaty (a więc przede wszystkim pracy nauczycieli). W tej kwestii ustawodawca nie pozostawia żadnych wątpliwości – **publiczna oświata ma wspierać, a nie zastępować rodzinę** w realizacji jej wycho-

¹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2013 r., sygn. akt II CSK 1/13, Lex 1388592.

wawczej roli, a jednym z jej podstawowych zadań jest **pomoc dziecku w osiągnięciu pełnej dojrzałości w sferze fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej, duchowej i społecznej**¹⁷.

Stąd też nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę **moralną i obywatelską**, z poszanowaniem godności osobistej ucznia¹⁸. Jest to jego pierwszy, podstawy obowiązek, pierwotny wobec jakichkolwiek dyrektyw i wytycznych dotyczących pracy z dziećmi i młodzieżą.

Jednak wskazane obowiązki nauczyciela określają także to, czego nauczycielowi robić nie wolno. Mówiąc najogólniej, w swojej działalności nie może on **podjąć żadnej inicjatywy, która stałaby w sprzeczności z pomocą dziecku w osiągnięciu pełnej dojrzałości czy godziłaby w jego postawę moralną**.

VII. Szkoła musi być wolna od ideologii

Zawarte w Konstytucji i Prawie oświatowym zasady wskazują na pewne ramy działalności publicznego systemu oświaty. Oczywiście jest, że z jednej strony **nauczyciele w swojej pracy powinni respektować chrześcijański system wartości**, z drugiej zaś zapewnić uczniom możliwość integralnego rozwoju. W istocie te dwa aspekty są ze sobą ściśle powiązane i w żadnym wypadku nie mogą oznaczać podejmowania jakichkolwiek prób narzucania uczniom określonych ideologii, np. w sferze koncepcji seksualności, co samo w sobie może również stanowić naruszenie konstytucyjnego prawa rodziców do religijnego i moralnego wychowania i nauczania dzieci¹⁹.

VIII. Jakie są obowiązki nauczyciela?

Odpowiedź na to pytanie wynika z przepisów Karty Nauczyciela²⁰, zgodnie z którą nauczyciel ma obowiązek m.in. kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka²¹ (a więc także jeszcze nienarodzonego) oraz dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów²². Warto pamiętać, że za naruszenie tych obowiązków nauczycielowi grozi odpowiedzialność dyscyplinarna²³.

Jednocześnie nauczyciel w realizacji programu nauczania ma prawo do **swobody stosowania takich metod nauczania i wychowania, jakie uważa za najwłaściwsze** spośród uznanych przez współczesne nauki pedagogiczne, oraz do wyboru spośród zatwierdzonych do użytku szkolnego podręczników i innych pomocy naukowych²⁴.

¹⁷ Zob. art. 1 pkt 3 Prawa oświatowego.

¹⁸ Zob. art. 5 Prawa oświatowego.

¹⁹ Art. 53 ust. 3 Konstytucji RP.

²⁰ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2018 r. poz. 967).

²¹ Zob. art. 6 pkt 4 Karty Nauczyciela.

²² Zob. art. 6 pkt 5 Karty Nauczyciela.

²³ Zob. art. 75 ust. 1 Karty Nauczyciela.

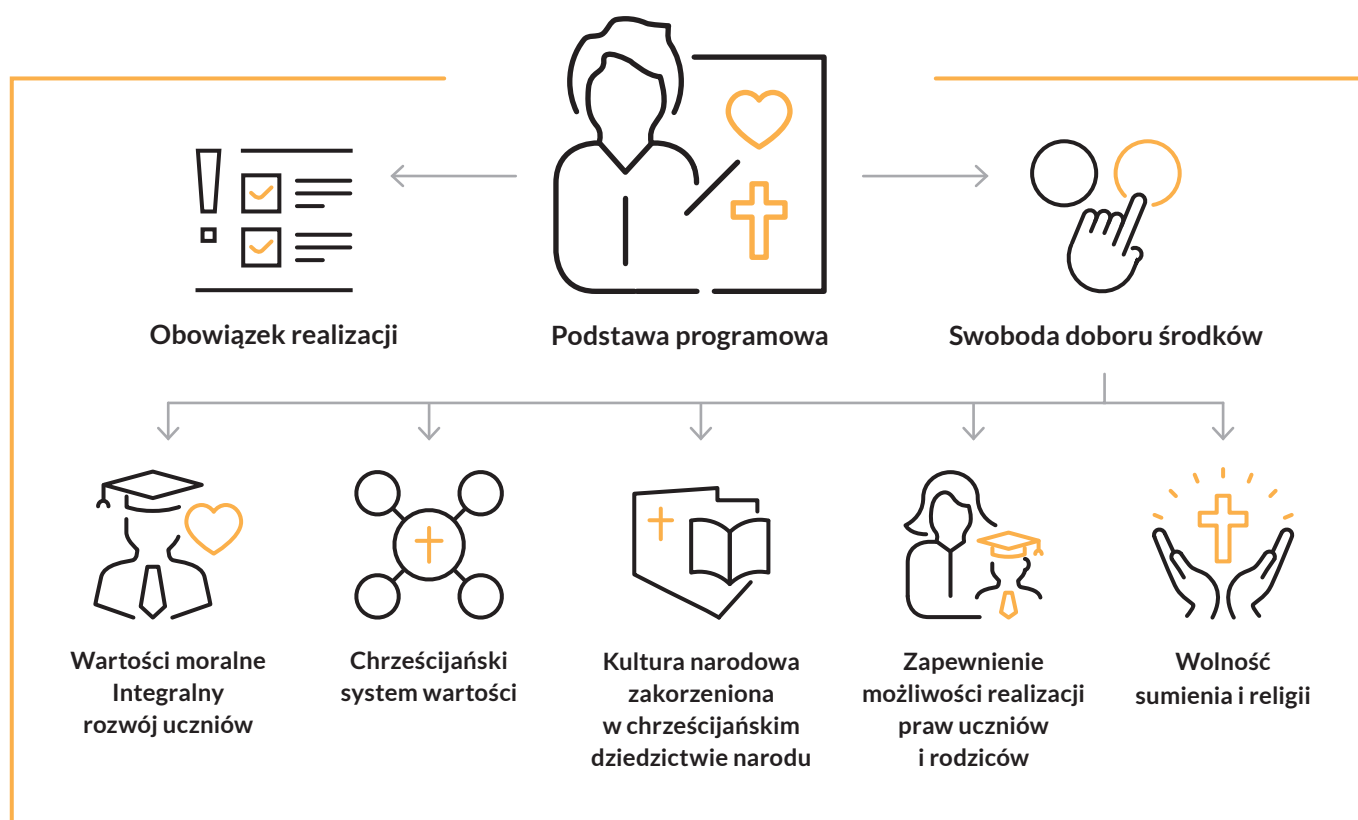
²⁴ Zob. art. 12 ust. 2 Karty Nauczyciela.

IX. Nauczycielowi nie można nakazać przeprowadzenia zajęć według określonego scenariusza

Przepisy prawa (a dokładniej rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej²⁵) określają cele wychowania oraz kształcenia, a także treści nauczania, które ustala się w podstawie programowej. W zakresie realizacji tych wytycznych nauczyciel posiada dużą dozę swobody. Zgodnie z Prawem oświatowym²⁶ nauczyciel lub zespół nauczycieli musi przedstawić dyrektorowi szkoły program nauczania, który następnie podlega zatwierdzeniu przez radę pedagogiczną. W programie tym można zawrzeć treści wykraczające poza treści ustalone w podstawie programowej.

Jednak przepis ten nie działa „w drugą stronę”, czyli ani organ prowadzący (np. gmina), ani dyrektor szkoły **nie mogą zobowiązać nauczyciela, aby podczas prowadzonych przez siebie zajęć postępował zgodnie z jakimikolwiek wytycznymi dotyczącymi np. formy prowadzenia lekcji**. Mówiąc inaczej, nauczycielowi w ramach realizacji podstawy programowej przysługuje autonomia, jednak ma on obowiązek dobrać takie środki, które najlepiej zrealizują nie tylko konieczność przekazania uczniom odpowiedniej wiedzy, ale również pozostaną w zgodzie z ogólnymi celami systemu publicznej oświaty.

²⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz.U. z 2017 r. poz. 356, z późn. zm.

²⁶ Zob. art. 22a Prawa oświatowego.

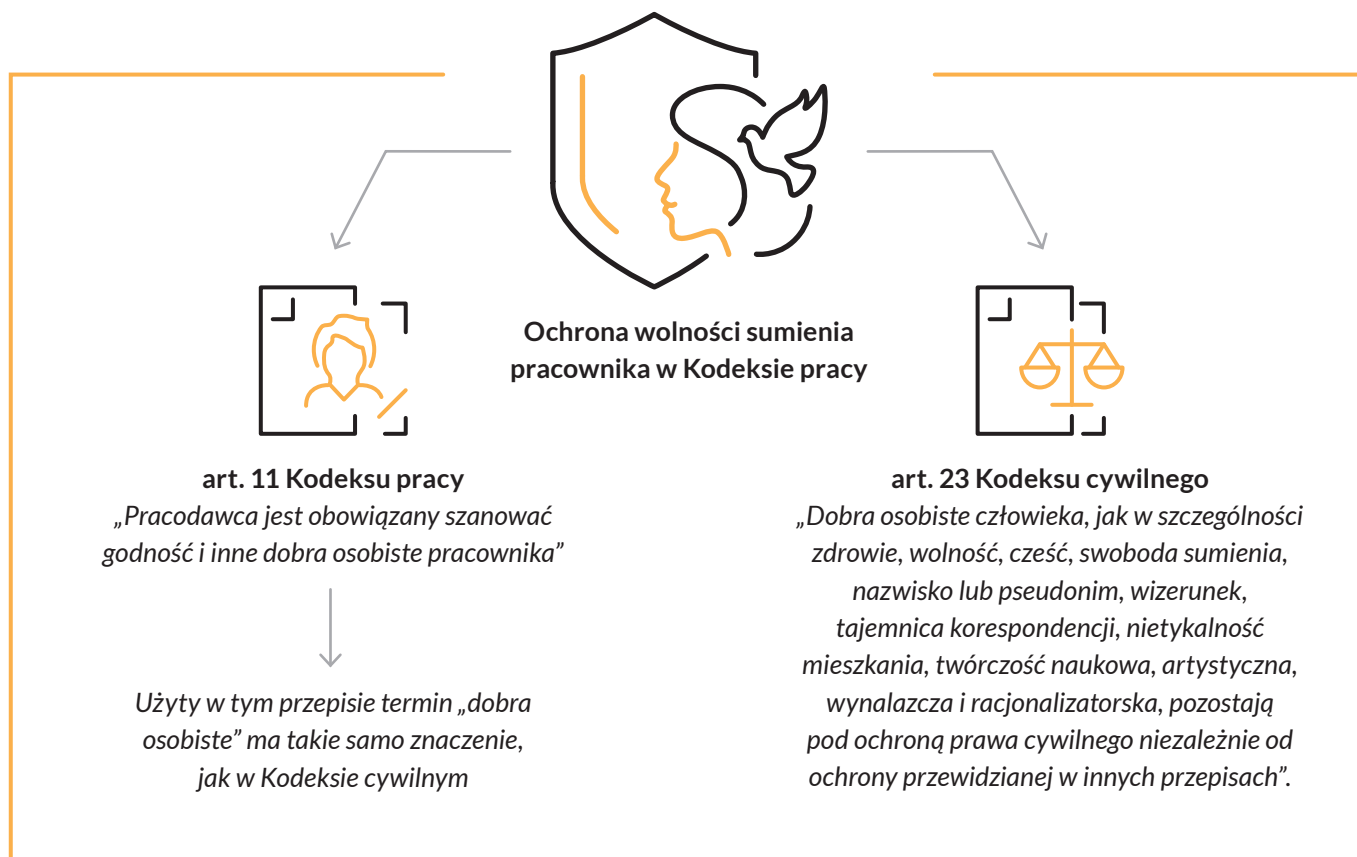
Problem ten najlepiej można zilustrować przykładem próby forsowania wprowadzenia „edukacji seksualnej” do szkół, opartej na modelu sprzecznym z przewidzianym przez polskiego ustawodawcę, związanym np. z działalnością środowiska politycznego LGBT.

Od dłuższego czasu w Polsce trwa debata nad wprowadzeniem do systemu oświaty zajęć z edukacji seksualnej. Rzeczywiście, obecnie istnieje możliwość zorganizowania w szkole tzw. zajęć z wychowania do życia w rodzinie, jednak presja wywierana przez różne – często radykalne organizacje – koncentruje się na wprowadzaniu zajęć prowadzących do seksualizacji dzieci i młodzieży w ramach zajęć obowiązkowych, np. godziny wychowawczej czy lekcji biologii, a także dodatkowych. Stąd niejedynemu nauczyciel – zwłaszcza pracujący w szkołach prowadzonych przez samorządy aktywnie zaangażowane w promocję ideologii LGBT – może spotkać się z wywieraniem silnej presji dotyczących prowadzenia tego typu zajęć w myśl jasno zdefiniowanych wytycznych przez te organizacje, które stoją w sprzeczności z polskim prawem.

X. Wolność nauczycieli chroni także Kodeks pracy

Karta Nauczyciela stanowi, że do kwestii związanych ze stosunkiem pracy, które nie zostały uregulowane jej przepisami ma zastosowanie Kodeks pracy²⁷. Ustawa ta zawiera szereg regulacji gwarantujących prawo pracownika do postępowania w zgodzie z własnym sumieniem. W tej grupie należy wyróżnić przede wszystkim dwa przepisy.

²⁷ Art. 91c Karty Nauczyciela.

W związku z powyższym nie ma wątpliwości, że nauczyciel może domagać się ochrony swojej swobody sumienia w ramach stosunku pracy ze szkołą, korzystając ze środków przewidzianych dla ochrony dóbr osobistych. Warto pamiętać, że – jak stwierdził Sąd Najwyższy w przywołanym już wyroku z 20 września 2013 r. – **naruszenie swobody wyznania** jako dobra osobistego ma miejsce w razie uniemożliwienia lub utrudnienia komuś wyrażania jego przekonań religijnych oraz wykonywania praktyk religijnych, **a także w razie podjęcia wobec niego działań będących formą szykany w różnych sferach życia społecznego lub zawodowego ze względu na przekonania religijne.**

Schemat postępowania w celu uzyskania ochrony wolności sumienia nauczyciela:

1. Zgłoszenie dyrekcji szkoły faktu naruszenia
 - ▶ W praktyce najczęściej to sam dyrektor szkoły bądź rodzice albo organizacja społeczna działająca na terenie szkoły, próbują narzucić nauczycielowi postępowanie wbrew własnemu sumieniu czy obowiązującym przepisom prawa – np. poprzez zobowiązanie do prowadzenia lekcji „edukacji seksualnej” (także w ramach lekcji z innego przedmiotu) w sposób godzący w zasady leżące u podstaw systemu oświaty. Każdą z tego typu prób nauczyciel powinien zgłosić dyrekcji szkoły, a w przypadku, gdy to ona jest źródłem naruszeń, jasno wyrazić swój sprzeciw.
 - ▶ W przypadku, gdy rozmowa z dyrekcją nie przyniesie pożądanego rezultatu, tj. zaprzestania naruszeń praw nauczyciela, należy skierować stosowne pismo do zarządzającego placówką oświatową.
2. Zgłoszenie naruszeń do kuratorium oświaty
 - ▶ Jeżeli formalne działania wobec dyrekcji szkoły nie doprowadzą do zaprzestania naruszeń, nauczyciel powinien skierować skargę do kuratorium oświaty jako organu nadzoru pedagogicznego. W stosownym piśmie należy wykazać naruszenia przepisów powszechnie obowiązującego prawa (zwłaszcza Konstytucji, Prawa oświatowego, Karty Nauczyciela) oraz wnioskować o podjęcie stosownej interwencji.
3. Skierowanie sprawy do sądu
 - ▶ Jest to ostateczny środek ochrony dóbr osobistych, z którego należy skorzystać po wyczerpaniu metod polubownego rozwiązania sporu. W pozwie należy przede wszystkim precyzyjnie wykazać, na czym polegało naruszenie swobody sumienia oraz sprecyzować zgłaszane w związku z tym żądania (np. publiczne przeproszenie za dokonane naruszenie). Inicjując sprawę sądową warto także złożyć wniosek o zabezpieczenie, np. w formie zobowiązania dyrekcji szkoły do umożliwienia danemu nauczycielowi nieprzeprowadzania zajęć w formie sprzecznej z prawem.

XI. Nauczyciel może się sprzeciwić próbom narzuceniu mu sposobu pracy

W świetle tego co zostało już powiedziane, jasne jest, że **nauczyciel** – powołując na wskazane poprzednio przepisy prawa – **może nie zgodzić się na zrealizowanie narzucanych mu scenariuszy „edukacji seksualnej”**. W obecnie obowiązującym prawie nie ma ani jednego przepisu, który w jakikolwiek sposób nakazywałby realizowanie jakichkolwiek projektów ideologicznych w tym zakresie.

Pamiętać trzeba, że **wprowadzenie do szkół ideologii LGBT byłoby niezgodne z wyrażoną w Konstytucji zasadą bezstronności światopoglądowej władz publicznych** czy ustawowym obowiązkiem respektowania w systemie edukacji i wychowania chrześcijańskiego systemu wartości oraz zapewnieniu uczniom warunków do ich integralnego rozwoju.

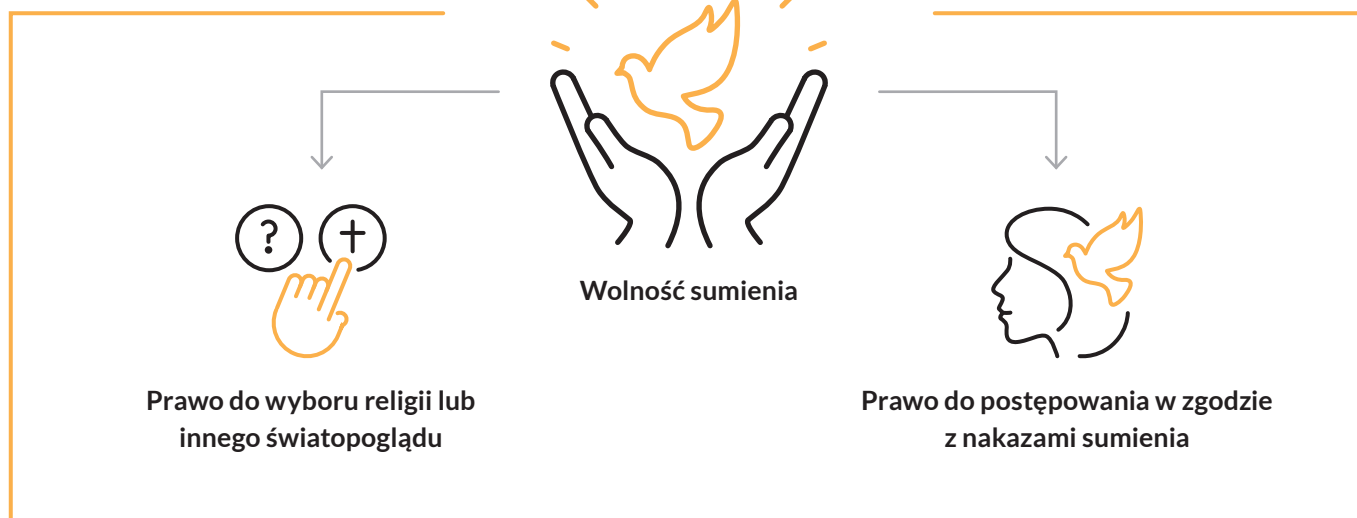
Ponadto każdy nauczyciel powinien pamiętać, że przysługuje mu prawo do postępowania w zgodzie z nakazami sumienia. Dlatego z powodzeniem może przeciwstawiać się naciskom zmierzającym do zobligowania go do postępowania wbrew przyjętym przez siebie zasadom moralnym czy religijnym, powołując się w tym celu na konstytucyjne prawo do sprzeciwu sumienia.

XII. Czym jest sprzeciw sumienia?

Sprzeciw sumienia to prawo człowieka do odmowy wykonania obowiązku nałożonego zgodnie z prawem, z powołaniem się na przekonania religijne, moralne lub filozoficzne.

Trybunał Konstytucyjny – podobnie jak wiele europejskich i międzynarodowych sądów – konsekwentnie stoi na stanowisku, że prawo do sprzeciwu sumienia wynika wprost z wolności sumienia gwarantowanej w 53 ust. 1 Konstytucji RP²⁸. Wolność ta obejmuje – jak zostało już wskazane – nie tylko wyznawanie określonego światopoglądu (religijnego lub innego), ale przede wszystkim do **postępowania w zgodzie z nakazami moralnymi**.

Ustawodawca poprzez nakładanie na ludzi różnego rodzaju obowiązków może doprowadzić do sytuacji, w której dana osoba zostanie prawnie zobowiązana do działania niezgodnego z przyjętymi przez siebie zasadami („wbrew sumieniu”). Taka sytuacja z kolei *de facto* prowadzi do uniemożliwienia pełnego urzeczywistnienia konstytucyjnej wolności sumienia poprzez zanegowanie możliwości postępowania w zgodzie z własnym sumieniem. Prawo do sprzeciwu sumienia służy uniknięciu takiej sytuacji.

²⁸ Zob. orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 stycznia 1991 r., sygn. akt U 8/90.

Warto pamiętać, że Trybunał Konstytucyjny rozważając kwestie dotyczące klauzuli sumienia – w przywołanym już wyroku z 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14 – jasno stwierdził, że „**wolność sumienia musi przejawiać się w możliwości odmowy wykonania obowiązku nałożonego zgodnie z prawem z powołaniem się na przekonania naukowe, religijne lub moralne**”. To z kolei oznacza, że nikt nie potrzebuje podstawy prawnej do postępowania w zgodzie z własnymi przekonaniem (nie tylko religijnymi), gdyż prawo to wynika z samego faktu bycia człowiekiem.

XIII. Kto może powołać się na sprzeciw sumienia?

Każdy. Skoro postępowanie w zgodzie z własnym sumieniem jest fundamentalnym prawem człowieka, przysługuje ono każdemu, bez względu np. na wiek czy wykonywany zawód. Prawo to ma charakter naturalny, a więc nie mają tu znaczenia jakiegokolwiek gwarancje ze strony władz – każdy człowiek może postępować w zgodzie z własnym sumieniem, nawet gdyby w żadnej ustawie wprost nie zapewniono takiego prawa.

XIV. Czy sprzeciw sumienia jest prawem nieograniczonym?

Nie. Obowiązkiem ustawodawcy jest sformułowanie klauzuli sumienia, czyli przepisu określającego sposób korzystania z konstytucyjnego prawa do sprzeciwu sumienia oraz ustanawiającego ewentualne ograniczenia w korzystaniu z niego, czyli kiedy nie wolno powołać się na sprzeciw sumienia.

Jeżeli jednak ustawodawca nie sformułuje w żadnej ustawie w stosunku do danej grupy zawodowej klauzuli sumienia, nigdy nie można tego stanu rzeczy interpretować jako pozbawienia kogokolwiek prawa do sprzeciwu sumienia. Jeżeli jednak ustawodawca zdecyduje się na wprowadzeniu ograniczeń w korzystaniu z prawa do sprzeciwu sumienia, to musi przestrzegać w tym zakresie przepisów Konstytucji.

Powody, dla których można ograniczyć wolność sumienia

Konieczność ochrony:

Bezpieczeństwa
i porządku publicznego

Moralności
publicznej

Zdrowia
publicznego

Wolności i praw
innych osób

Środowiska
naturalnego

Przesłanki ograniczenia wolności sumienia dotyczą fundamentalnych kwestii, takich jak bezpieczeństwo państwa czy moralność publiczna. W pewnym uproszczeniu można powiedzieć, że nikt nie może korzystać ze swojego prawa do postępowania w zgodzie z własnym sumieniem w sposób, który mógłby godzić w dobro społeczeństwa lub w fundamentalne prawa innych osób.

XV. Kiedy nauczyciel może powołać się na sprzeciw sumienia?

W każdej sytuacji, w której zostanie zobowiązany do postępowania wbrew wyznawanym zasadom moralnym, religijnym bądź filozoficznym. Nie musi w związku z tym dopełniać jakichkolwiek formalności, wystarczy po prostu złożenie dyrektorowi szkoły oświadczenia, np. o odmowie przeprowadzenia zajęć „wychowania seksualnego” w myśl przedstawionego wyżej scenariusza.

XVI. Powołanie się na sprzeciw sumienia przez nauczyciela

Podsumowanie:

- ▶ System oświaty publicznej opiera się na jasno określonych wartościach i jednoznacznie sformułowanych celach.
- ▶ Wynikają one przede wszystkim z obowiązującej Konstytucji i aktów prawa międzynarodowego chroniących prawa rodziców i dzieci.
- ▶ Ustawodawca jednoznacznie wskazał, że w ramach systemu oświaty należy respektować wartości chrześcijańskie, stanowiące fundament kultury narodowej.
- ▶ Jednocześnie publiczna oświata ma charakter pomocniczy wobec wychowawczej roli rodziny, a więc to na rodzicach spoczywa podstawowy obowiązek wychowania dziecka i to oni mają prawo kształtować kierunek tego wychowania, szczególnie w aspekcie religijnym i moralnym.
- ▶ W ramach systemu oświaty nie można nakładać na nauczycieli obowiązku realizacji zajęć według określonego scenariusza.
- ▶ Każdemu nauczycielowi przysługuje swoboda doboru takich środków dydaktycznych i wychowawczych, jakie uznaje za stosowne do realizacji podstawy programowej.
- ▶ W przypadku podjęcia wobec nauczyciela próby narzucenia określonego sposobu postępowania, ma on prawo odmówić wykonania nałożonego obowiązku.
- ▶ Jeżeli powołanie się na przepisy powszechnie obowiązującego prawa nie zapewniło ochrony wolności i praw nauczyciela – tak, jak każdemu człowiekowi – przysługuje prawo do sprzeciwu sumienia i na tej podstawie odmowy poprowadzenia zajęć promujących treści sprzeczne z jego poglądami moralnymi bądź religijnymi, zwłaszcza jeśli wykraczają poza podstawę programową.

Wsparcie Ordo Iuris

Instytut Ordo Iuris jest fundacją i zakres naszej aktywności jest ściśle uzależniony od funduszy, które pozyskamy na działalność statutową. Ceniąc sobie niezależność, nie korzystamy ze środków publicznych i grantów, których pozyskanie mogłoby ją ograniczać. Naszą działalność prowadzimy tylko dzięki hojności naszych Darczyńców, zwłaszcza tych, którzy wspierają nas regularnie co miesiąc w ramach Kręgu Przyjaciół (więcej na: www.przyjaciele.ordoiuris.pl)

Razem możemy realnie wpływać na rzeczywistość!

DAROWIZNĘ MOŻNA PRZEKAZAĆ NA KONTO

44 1020 0045 6120 0027 0000 0000

Fundacja Instytut na rzecz kultury prawnej Ordo Iuris
oraz za pomocą przelewów internetowych Tpay i PayPal
(szczegóły na stronie www.ordoiuris.pl).

Instytut na rzecz kultury prawnej Ordo Iuris

ul. Zielna 39, 00-108 Warszawa

biuro@ordoiuris.pl

tel. 22 404 38 50, fax 22 127 91 25

Square de Meeus 35, 1000 Brussels, Belgium

ordoiuris.pl

[/ordoiuris](https://www.facebook.com/ordoiuris)

[@Ordoluris](https://twitter.com/Ordoluris)

[/ordoiuris](https://www.youtube.com/ordoiuris)